TEZAURUL DE AUR DIN EPOCA MIGRAȚIILOR DE LA CLUJ — SOMEȘENI

I.

În ultimii ani, pe valea Someșului Mic, în împrejurimile Clujului, s-au făcut două descoperiri remarcabile cu obiecte de aur: un tezaur lîngă Cluj și un bogat mormînt princiar la Apahida. Ambele descoperiri sînt strîns legate între ele din punct de vedere teritorial, cronologic și cultural și urmează a fi publicate, fiecare separat, in paginile acestui anuar.

Tezaurul pe care îl publicăm aici s-a găsit întîmplător în ziua de 4 septembrie 1963 de către șase lucrători-zileri, care săpau gropi pentru răsadnițe pe un lot experimental legumicol, situat la depărtare de 1 km de la marginea nordică a comunei Someșeni (în prezent înglobată în orașul Cluj) în lunca de pe partea stîngă a Someșului Mic (fig. 1—2 și pl. VI). Potrivit declarațiilor făcute de descoperitori, toate obiectele erau depozitate într-o *oală de lut* de culoare cenușie-brună, fără toarte, îngropată în pămînt la adîncime de numai 30—40 cm. În jurul vasului nu se afla nimic. Doar la distanță de vreo opt metri spre nord s-au observat bucăți de cărămidă și oase rupte (umane?), care datează din epoca medievală-modernă și nu au nici o legătură cu piesele de aur. Verificarea făcută de noi la fața locului (abia în aprilie 1964, cînd au aflat autoritățile de această importantă descoperire) nu a putut furniza date suplimentare privind condițiile de găsire, deoarece pe locul respectiv se construiseră răsadnițe pentru legume.

După descoperire, lucrătorii au spart vasul și au aruncat cioburile — încît acum nu se mai poate constata dacă vasul a fost lucrat cu mîna sau cu roata — iar obiectele le-au împărțit în secret între ei, începînd apoi să le vîndă, ocazional, pe la diferite persoane din Cluj, unde o parte din ele au ajuns să fie transformate în podoabe moderne. Din conținutul originar al depozitului, evaluat la circa 1 kg, acum se păstrează doar piesele de mai jos (pl. I—V), în greutate totală de 617,82 g, care au intrat în colecțiile Muzeului de Istorie din Cluj (nr. de inventar IN. 21619 — IN. 21689). Expertiza făcută a arătat că aurul din obiecte are finețea de 95,8%, iar pietrele prețioase, după determinarea prof. Eugen Stoicovici (Cluj), sînt almandine de diferite variante. Uneori, ca la catarama cea mare, almandinele sînt așezate pe foițe de aur, care lipsesc însă la alte piese, ca, de exemplu, în celulele plăcilor ornamentale ale inelelor.

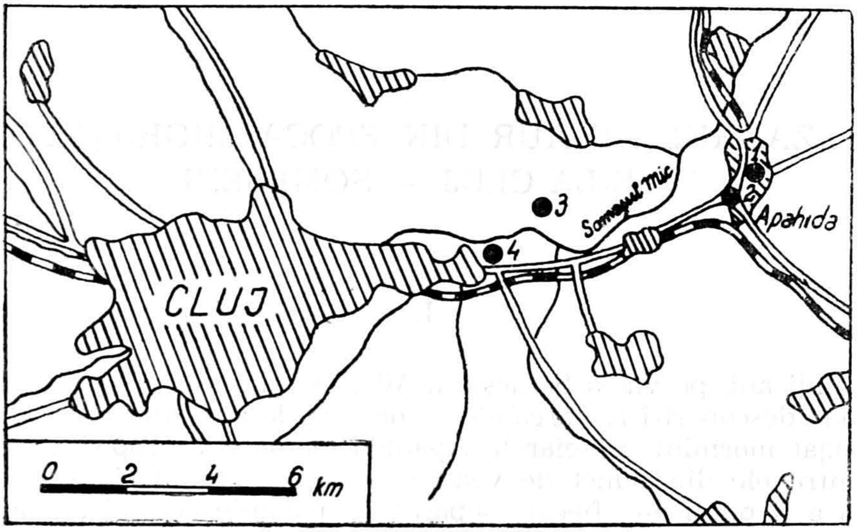

Fig. 1. — Plan de situaţie cu împrejurimile locului de descoperire a tezaurului de aur de la Cluj

1. Primul mormînt princiar de la Apahida. *2*. Al doilea mormînt princiar de la Apahida *3*. Tezaurul de aur de la Cluj. *4*. Morminte de tip merovingian

Au putut fi recuperate următoarele obiecte care făceau parte din tezaur:

1. **Lanţ împletit** din verigi de sîrmă subţire (introduse succesiv una în alta), lung (cînd era întreg) de circa 40 cm şi terminat cu două piese în formă de cap de animal. Se păstrează cele două capete de animal cu două fragmente din lanţ (pl. II/1a — 1b, 2a — 2b; VII/1). Capetele de animal sînt identice ca formă, dimensiuni şi ornamentaţie. În partea posterioară ele se termină într-o bandă semicirculară, divizată în opt celule dreptunghiulare umplute cu almandine, iar în faţă, la bot, au cîte o verigă încheietoare cu care erau fixate probabil de pectoral. Ochii sînt marcaţi prin două almandine mici, rotunde. Pe partea inferioară capetele de animal au o placă subţire, ce acopere spaţiul gol din interior, în care intrau terminaţiile lanţului, fixate cu cîte un nit pe verticală. Conturul capetelor este redat prin fire subţiri de sîrmă crestată. *Dimensiuni:* lungimea 3 cm, lăţimea 1,5 cm, diametrul locaşului pentru terminaţiile lanţului 0,9 cm; greutatea 7,45 şi 6,53 g. Cele două fragmente de lanţ au lungimea de 2,8 şi 4,8 cm, greutatea 20,31 şi 10,62 g, diametrul de 0,8 cm.

2. **Şase pandantive semilunare** (pl. III/13a — 18a, 13b — 18b), cu un ic în centru, toate de aceeaşi formă şi ornamentaţie. Ele au suprafaţa împărţită în cîte trei celule umplute cu almandine. Pe dos sînt acoperite cu o plăcuţă subţire, de care este lipită cîte o agăţătoare de sîrmă ce formează un fel de ochi între vîrfurile semilunei, iar capetele de sus sînt libere. Marginea plăcuţei dorsale, în locul de unire cu pereţii pandantivului, este tivită cu un fir de sîrmă crestată. Potrivit relatării descoperitorilor, pandantivele semilunare, ca şi cele rombice (descrise sub nr. *3*), erau

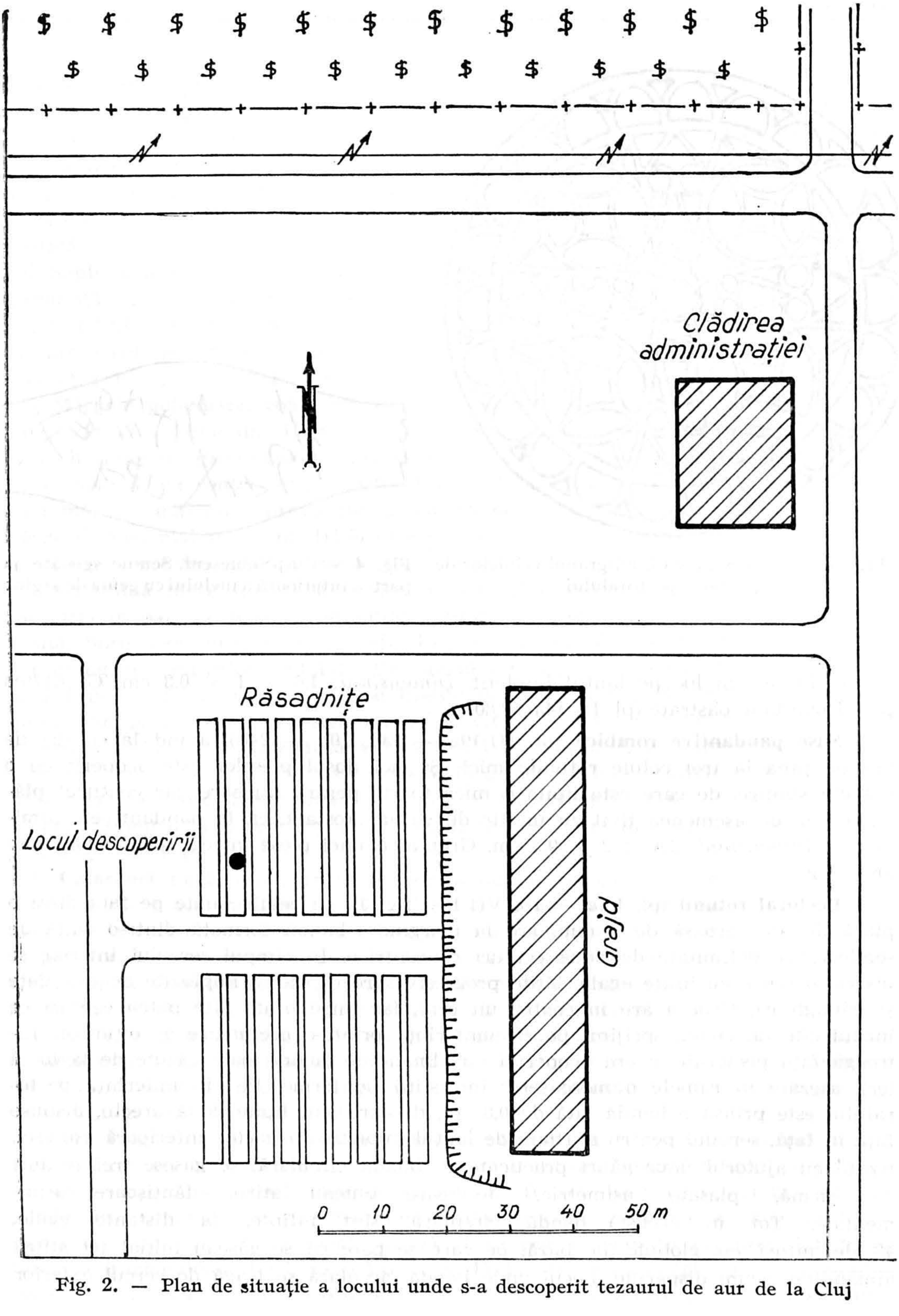

Fig. 2. — Plan de situație a locului unde s-a descoperit tezaurul de aur de la Cluj

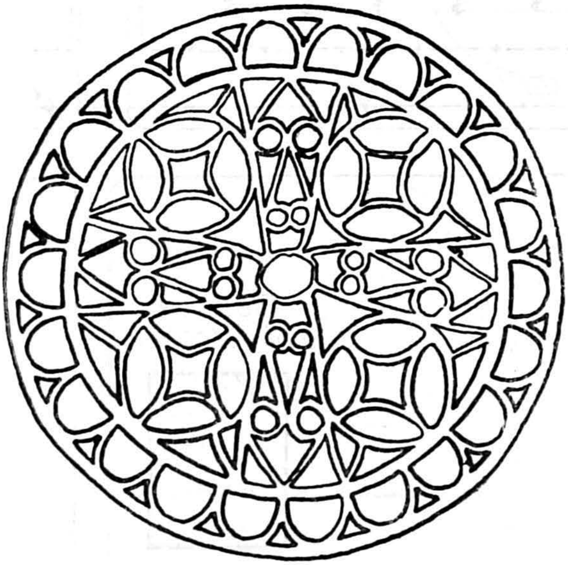

Fig. 3. — Cluj-Someşeni. Filigranul celulelor de pe faţa pectoralului

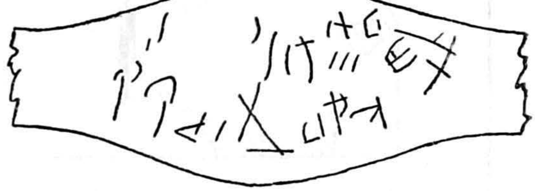

Fig. 4. — Cluj-Someşeni. Semne sgîriate pe partea interioară a inelului cu gema de argint

fixate din loc în loc pe lanţul împletit. *Dimensiuni:* 1,6 × 1 × 0.3 cm. Greutatea piesei mai bine păstrate (pl. III/14a): 2,80 g.

3. **Şase pandantive rombice** (pl. III/19a — 24a, 19b — 24b), avînd la colţuri de la una pînă la trei celule rotunde mici. Şi aici dosul pieselor este acoperit cu o plăcuţă subţire, de care este lipită o mică toartă pentru atîrnare, iar conturul plăcuţei este de asemenea tivit cu un fir de sîrmă crestată, ca la pandantivele semilunare. *Dimensiuni:* 2,6 × 2 × 0,3 cm. Greutatea unei piese întregi (pl. III/19a) este de 4,25 g.

4. **Pectoral rotund** (pl. I/1a — 1b, VII/1 şi fig. 3), cu celule tăiate pe faţă dintr-o placă de aur, groasă de 2 mm, are la margine o bandă formată dintr-o suită de semicercuri, delimitate de două cercuri concentrice. În cîmpul cercului interior se înscrie o cruce cu braţe egale, lăţite progresiv spre capete şi împînzite de cerculeţe şi triunghiuri. Crucea are în centru un cerc, iar între braţe alte patru cercuri ce închid cîte un romb, sprijinit pe circumferinţă printr-o prelungire a colţurilor. Întreagă faţa pectoralului era acoperită cu almandine (acum toate căzute de la locul lor), aşezate în ramele numeroaselor interstiţii poliforme. Pe circumferinţa pectoralului este prinsă o bandă lată de 0,8 cm, de care sînt lipite două urechi, dispuse faţă în faţă, servind pentru atîrnare de lanţul împletit. În partea inferioară a piesei, fixate cu ajutorul unor găuri practicate în banda circulară, se găsesc trei ochiuri de sîrmă, plasate asimetric, de care puteau atîrna lănţişoare ornamentale. Tot în această bandă circulară, sînt înfipte, la distanţe egale, 48 de nituri cu globule la bază, pe care se pare că se găseau iniţial tot atîtea almandine, acum dispărute. Locul unde banda circulară se leagă de cercul exterior

al feţei pectoralului este încins cu un fir de sîrmă granulată. Dosul pectoralului (pl. I/1b) este acoperit integral printr-o foiţă de aur ornamentată, în tehnica *au repoussé*, cu un chrismon aşezat în cîmpul central, înconjurat de o fîşie împodobită cu o bandă de linii ondulate. Partea pozitivă a ornamentului este îndreptată spre interior, spre faţa pectoralului. Pectoralul nu era gol în interior, ci avea un fel de căptuşeală de lemn sau de pastă, menită a susţine almandinele de pe faţa încrustată.

5. **Şapte mărgele** în forma bucşelor de la căruţă (pl. III/1—7), care, probabil în alternanţă cu mărgelele poliedrice (descrise sub nr. 6), au format un colier. Ele au corpul tubular, încins peste mijloc cu un brîu divizat în 12 celule cu almandine, iar spre capete prevăzut cu cîte patru celule triunghiulare. *Dimensiuni:* 2,7 × 1.6 cm. Greutatea unei piese întregi: 9,50 g (pl. III/2).

6. **Mărgele poliedrice,** goale în interior şi variabile ca mărime, în ramele cărora s-au fixat almandine (pl. III/8—12). S-au păstrat doar patru bucăţi, din care una cu închizătoarea aparţinătoare (pl. III/12). După informaţiile descoperitorilor, ele descreşteau de la centru spre capete. Terminaţiile colierului erau formate din cîte două mărgele mai mici, prevăzute cu închizătoare (pl. III/12). *Diametrul maxim* al mărgelei celei mai mari (pl. III/8) este de 1,6 cm, iar al celei mai mici (pl. III/11) de 1,2 cm. Greutatea: 3,50 g şi, respectiv, 0,88 g.

7. **Cataramă mare** (pl. II/3a — 3b, VIII/1). Are placa dreptunghiulară cu faţa împărţită în patru celule oval-ascuţite, aşezate în diagonală. Din una, almandina e căzută. Spre deosebire de restul celulelor, celula centrală, cvadrilobată, are pereţii şi prelungirile colţurilor ondulate. De cadrul din faţă al plăcii se fixează o ureche masivă pe dosul cataramei, care se lipeşte de o placă netedă, prinsă de colţurile cutiei prin patru nituri. Acestea nu au servit şi la fixarea cataramei pe centură. În urechea plăcii este introdusă veriga ovală a cataramei, de care se leagă limba acesteia. Limba, ca şi veriga, este netedă, fără nici un fel de ornamente, şi capătul ei se termină drept. *Dimensiuni:* 4 × 3,3 × 0,7 cm (placa), 4,7 × 3 cm (veriga), 3,3 cm diametrul interior vertical al verigii, 3,6 × 1,2 cm (limba). Greutatea întregii catarame: 184,55 g.

8. **Cataramă mică,** din care se păstrează numai veriga şi cu ceva mai mult de jumătate din placă (pl. II/4a — 4b). Placa, de formă ovală, este lucrată în maniera plăcii de la catarama precedentă. Placajul cu almandinele din celule a căzut. Pereţii despărţitori sînt ondulaţi. Şi aici celula din centru era cvadrilobată. Veriga cataramei prezintă de asemenea un contur oval. *Dimensiuni:* diametrele verigii 3,9×2,1 cm, iar greutatea 44,50 g; diametrul mic al plăcii 1,8 cm, iar greutatea ei 7,75 g.

9. **Cinci fragmente dintr-o brăţară goală pe dinăuntru,** cu suprafaţa netedă, neornamentată, avînd capetele libere şi îngroşate, astupate cu cîte o plăcuţă circulară (pl. V/2). Lungimea totală a fragmentelor: 22 cm. *Diametrul:* 1 cm (la capete) şi 0,60 cm (la mijloc). Greutatea totală: 60,02 g.

10. **12 fragmente dintr-o brăţară masivă,** rotundă în secţiune, cu corpul neted, fără ornamente, terminată cu capete de animal stilizate, împodobite cu almandine (pl. IV/5—16). După spusele descoperitorilor, ar fi fost două asemenea brăţări. Capetele erau ornamentate cu almandine prinse în celule reliefate şi înconjurate cu sîrmă crestată. La un fragment (pl. IV/5) se pot recunoaşte urechile. Lungimea totală a fragmentelor din bara brăţării (pl. IV/11—16) este de 8,60 cm, iar greutatea lor este de 39,20 g. Greutatea fragmentelor din capetele brăţării (pl. IV/5—10): 26,10 g.

11. **Trei inele cu placă romboidală** (pl. IV/1a — 3a, 1b — 3b), purtînd la colţuri cîte două celule rotunde. La două exemplare celula centrală este rotundă, iar la unul dintre ele umplută cu o piatră convexă, şlefuită. La al doilea exemplar piatra lipseşte. La al treilea inel celula centrală este ovală şi acoperită cu o mică almandină plană. Capetele verigii inelelor sînt separat lipite de dosul plăcilor romboidale, în sensul diametrului scurt al acestora. *Dimensiunile* unui inel (pl. IV/1a — 1b): 2,50 cm (diametrul mare), 2,30 cm (diametrul mic), 2,40 cm (diametrul verigii). Greutatea: 10,75 g.

12. **Inel de tip roman** cu gemmă de argint mobilă, formată dintr-un cap de bărbat cu o coafură sau cu o bonetă specifică (pl. IV/4a — 4c). Pe partea interioară a inelului se disting cîteva sgîrieturi, eventual rune (fig. 4). Diametrul: 2,6 — 2,8 cm. Greutatea: 13 g.

13. **Nituri şi sfărîmături** din unele piese descrise mai sus, îndeosebi din lanţul împletit şi din mărgele poliedrice (pl. V/1).

14. **Almandine plate şi convexe,** de diferite forme şi dimensiuni, desprinse din celulele obiectelor ornamentate în tehnica *cloisonnée* (pl. V/3).

D. PROTASE

II.

Aprecierea şi încadrarea tezaurului nu întîmpină dificultăţi deosebite, deoarece există suficiente analogii pentru precizarea poziţiei sale cronologice şi culturale [1]. De altfel, locul lui de descoperire se află la o distanţă de numai 5 km de Apahida, unde se cunoaşte mormîntul princiar al lui Omharus şi unde s-a descoperit în toamna anului 1968 un al doilea mormînt princiar. Împreună cu cele două morminte tezaurul constituie, din punct de vedere teritorial, o unitate avînd la bază premise istorice comune.

Datele referitoare la condiţiile de descoperire a tezaurului sînt lipsite de preciziunea necesară şi cuprind numai indicaţii generale. Din ele rezultă că podoabele aparţin unui *tezaur* şi nu fac parte dintr-un inventar funerar. Relatările descoperitorilor că piesele se aflau într-un vas îngropat la adîncime mică precum şi absenţa resturilor de oase sau de la sicriu (lemn, fier) arată fără echivoc că, spre deosebire de Apahida, la Cluj avem a face cu un tezaur şi nu cu un inventar funerar.

După găsire, podoabele au fost împărţite între descoperitori, parţial ciopîrţite şi topite. Piesele recuperate oferă, însă, chiar dacă în parte sînt foarte deteriorate, o imagine despre compoziţia iniţială a tezaurului. Între obiectele păstrate par să fie reprezentate toate tipurile care au existat iniţial în tezaur. Această constatare este sprijinită şi de faptul că almandinele căzute de la locul lor se pot aşeza toate în celulele pieselor exis-

---

[1] Pentru anumite indicaţii şi sugestii, autorul aduce mulţumirile sale colegilor H. Ament (Frankfurt a.M.), P. La Baume (Köln), V. Bierbrauer (München), K. Böhner (Mainz), I. Kovrig (Budapest) şi J. Werner (München).

tente. Doar pentru pandantive (pl. III/13 a — 24 a) nu se poate preciza, dacă ele aparţinuseră unui al doilea colier ori erau fixate de lanţul împletit, după cum indică relatările (puţin verosimile) ale descoperitorilor.

Tezaurul era alcătuit din piese pentru împodobirea pieptului şi gîtului, a centurii şi mîinilor. Podoabe destinate ornamentării capului (diademă, coroană, bentiţă pentru frunte, pandantive, ace de păr sau ceva asemănător) lipsesc. Nu există nici cerceii, atît de frecvenţi, cu cuburi ornamentale poliedrice, împodobite cu almandine. Doar mărgelele desprinse de la un colier arată că podoabele făceau parte din „recuzita“ ornamentală a unei prinţese, deoarece celelalte piese ar putea să fi fost purtate şi de un bărbat. Dintre piesele care ornau gîtul şi pieptul acestei prinţese fac parte lanţul gros împletit, pectoralul, pandantivele şi mărgelele unui colier.

De lanţurile groase împletite s-a ocupat mai amănunţit în ultimul timp H. Potratz, în legătură cu lanţul de la Isenbüttel [2]. Cu această ocazie, el a strîns cele mai timpurii atestări ale unor asemenea lanţuri şi a urmărit folosirea lor în diferitele epoci şi teritorii [3]. Ele apar încă în perioada scitică, se reîntîlnesc în tezaurele dacice de argint şi sînt frecvente printre podoabele romane din epoca imperială, fără să mai vorbim de frecventa lor utilizare la podoabele de aur bizantine sau la cele din epoca migraţiilor [4]. Sub raport cronologic şi cultural, mai apropiate de lanţul de la Cluj sînt lanţul cu medalion de la Olbia [5], precum şi lanţurile mai subţiri ale pandantivelor de la Apahida [6] şi cele ale colierelor de la Bakodpuszta [7].

[2] H. Potratz, în *IPEK*, XVII, 1943—1948, p. 77 şi urm. Referitor la datarea exactă a lanţului de la Isenbüttel în sec. VII, cf. şi K. Weidemann, în *Ausstellungskatalog Aachen*, 1965, p. 113, nr. 164. Lanţurile împletite cu protome de animale sînt tratate şi de Z. Vinski, în *Vjesnik za Arheologiju i Historiju Dalmatinsku*, 56—59, 1954—1957, p. 74—81 (*Antidoron M. Abramić*, vol. II).

[3] H. Potratz, în *op. cit.*, p. 81 şi urm.

[4] Din acest interval de timp mai pot fi menţionate următoarele descoperiri: L. A. Matzoulévitch, în *Izvestija Gosudarstvennoj Akademii Istorii Materialnoj Kultury*, CXII, 1934, p. 75, fig. 13, pl. X; J. Werner, *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*, München, 1956, pl. XXV/1, XL/11; A. Banck, *Byzantine Art in the Collections of the USSR*, Leningrad [1956], pl. CI; A. Peroni, *Oreficerie e metalli lavorati tardoantichi e altomedievali*, Spoleto, 1967, pl. I (color) şi VIII/11—13. Un lanţ împletit, aproximativ contemporan, încă nepublicat, avînd ca închizător un disc ornamentat, se cunoaşte de la Répcelak (Muz. Naţ. Maghiar, Budapest, nr. inv. 57. 3.5). Interesante prin folosirea medalioanelor sînt lanţurile împletite provenite din ateliere romano-egiptene (O. M. Dalton, *East Christian Art*, Oxford, 1925, pl. LVIII; M. C. Ross, *Catalogue of the Byzantine and Early Medieval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection*, Washington, II, 1965, pl. XV).

[5] M. C. Ross, *op. cit.*, pl. LXXIX. Despre locul de descoperire, cf. W. A. v. Jenny u. W. F. Volbach, *Germanischer Schmuck des frühen Mittelalters*, Berlin, 1933, p. 37 şi H. Ament, în *Germania*, XLVI, 1968, p. 150. Legăturile stabilite mai nou cu tezaurul de la Cluj ar putea sprijini părerea că este o descoperire închisă, provenită în adevăr de la Olbia.

[6] J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, Braunschweig, III, 1905, pl. XXXVI; N. Fettich, în *ArchHung*, XXXII, 1953, pl. XXIII/1—5.

[7] J. Hampel, *op. cit.*, pl. III/1; N. Fettich, în *ArchHung*, XXXI, 1951, pl. XV/3. Denumirea actuală este Dunapataj-Bödbakod (D. Csallány, în *ArchHung*, XXXVIII, 1961, p. 232). Noi menţinem însă, aici, vechea denumire înrădăcinată în literatura de specialitate.

De lanţul de la Cluj era fixat, foarte probabil, pectoralul. După spusele descoperitorilor, tot de lanţ erau legate pandantivele rombice şi semilunare, ceea ce (după părerea noastră) este mai puţin verosimil. Din punct de vedere al uzanţei, semnul crucii şi al chrismonului de pe pectoral, ca elemente creştine, nu vin în contradicţie de neîmpăcat cu protomele de animal de la capetele lanţului, care reprezintă simboluri păgîne, deoarece — de exemplu — şi în cunoscutul mormînt al Arnegundei cele două fibule discoidale au cruci în ornamentaţia de pe faţă, iar pe dos portagrafele sînt ornate cu capete de animale [8]. În tezaurul de la Cluj, banda de celule de pe capătul închizătoarelor se aseamănă cu partea centrală a mărgelelor în formă de bucşe (pl. III/1—4), cu terminaţia pandantivelor de la Apahida şi cu urechea pentru fixarea medalionului de la Olbia.

Piesa cea mai importantă din tezaur este pectoralul (pl. I/1 a — 1 b). În ramele celulelor de pe faţă nu mai există acum nici o singură piatră, dar celulele înguste şi mici pledează pentru incastrarea lor cu pietre. Această ipoteză o sprijină trei grupe de almandine căzute de la locul lor, întotdeauna convex şlefuite. Dintre acestea, cele semicirculare (pl. V/3, f) este posibil să provină de pe banda circulară exterioară, cele ovale-ascuţite puteau servi la umplerea interiorului cercurilor situate între braţele crucii (pl. V/3, 1), iar cele mici rotunde îşi aveau locaşul în cerculeţele de pe braţele crucii. Faţa pectoralului era, prin urmare, incastrată cu pietre convex şlefuite [9]. Chrismonul de pe foiţa de aur dorsală este presat spre interior, deci spre faţa pectoralului. Dacă pietrele fixate în ramele celulare ale feţei se sprijineau pe o masă de pastă cu care era umplut interiorul pectoralului — după cum credem noi — atunci partea pozitivă a ornamentului presat ar fi trebuit să fie îndreptată mai degrabă către exterior. De cele două urechi laterale ale pectoralului era legat lanţul împletit, iar de cele trei urechi din sîrmă de pe partea inferioară atîrnau probabil pendilii, aşa cum se obişnuia la fibulele de gală bizantine [10]. În capetele niturilor ce înconjoară, ca nişte raze, banda laterală erau fixate probabil mărgele [11], care s-au dizolvat. Pentru ornamentul feţei (fig. 3) — constituit din cruce cu braţe egale, înconjurată cu o bandă de semicercuri deschise spre interior — analogii apropiate oferă o fibulă discoidală de la Auja el-Hafir

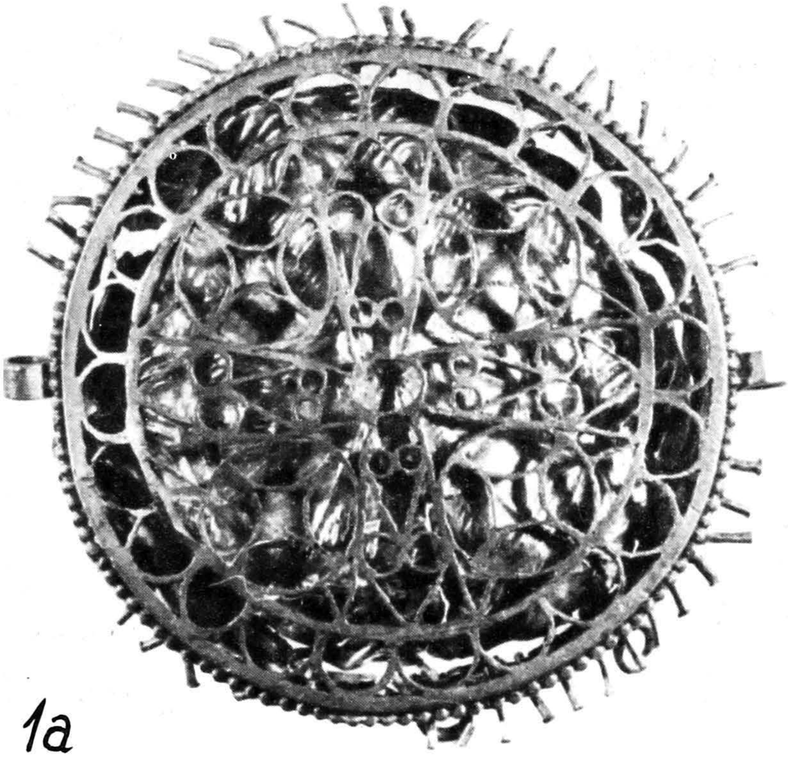

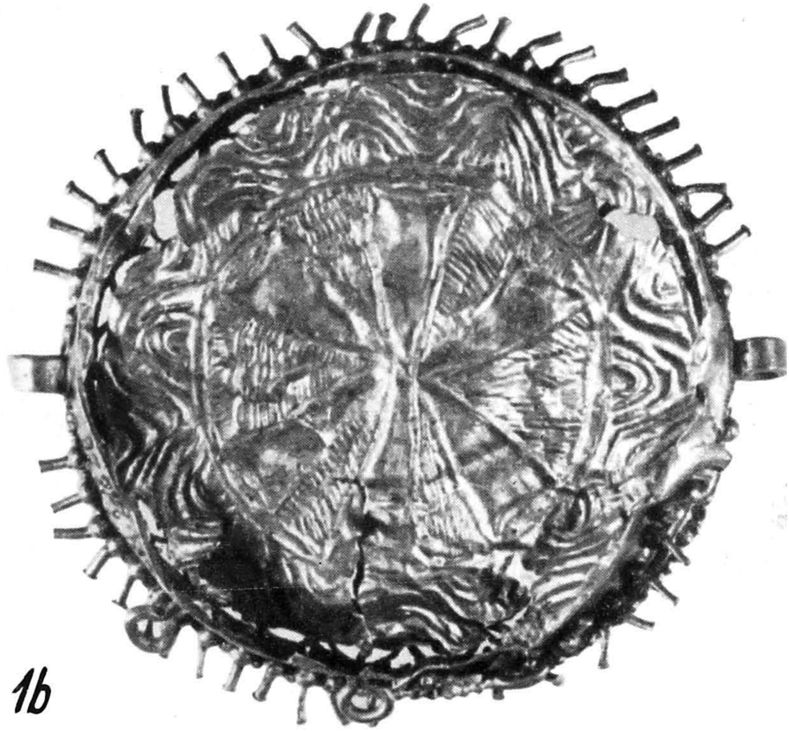
[8] *Germania*, XL, 1962, pl. XXXIII/6—7. Se pare că este prezentă aici pe fibulele discoidale, şi implicit pe pectoralul de la Cluj, antiteza: cer, cruce — animal, demon, lumea zeilor subpămînteni, la care se gîndeşte H. Kühn, în *IPEK*, XIX, 1954—1959, p. 49 şi urm., în legătură cu interpretarea fibulelor digitate din epoca migraţiilor.

[9] Colanul lat al tezaurului de la Pietroasa (E. Dunăreanu-Vulpe, *Tezaurul de la Pietroasa*, Bucureşti, 1967, fig. 43) contribuie şi el la lămurirea problemei, deoarece în celulele sale s-au păstrat cîteva din pietrele aparţinătoare iniţial.

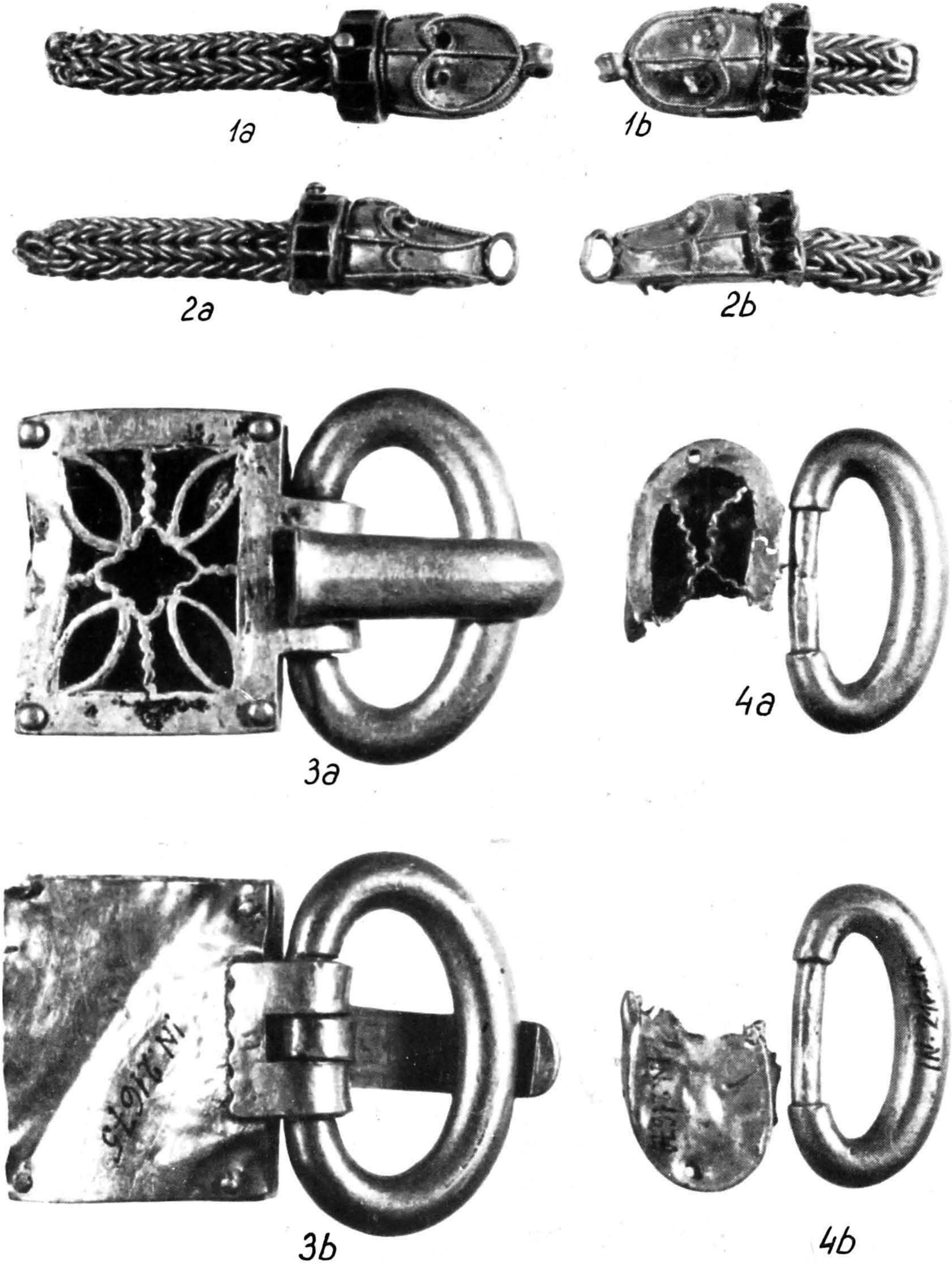
[10] N. Belaev, în *Seminarium Kondakovianum*, III, 1929, p. 49—114; G. Bovini, *Die Mosaiken von Ravenna*, Milano—Würzburg—Wien, 1956, pl. XIV şi XXX.

[11] O analogie în această privinţă oferă crucea merovingiană din tezaurul catedralei de la Tournai (Cabrol — Leclercq, *Dict. d'arch. chrétienne*, III, col. 3107—3109 şi fig. 3410). Despre folosirea perlelor ca podoabe în sec. IV—VII, cf. K. Böhner, în *Trierer Zeitschr.*, XVIII, 1949, p. 127—129.

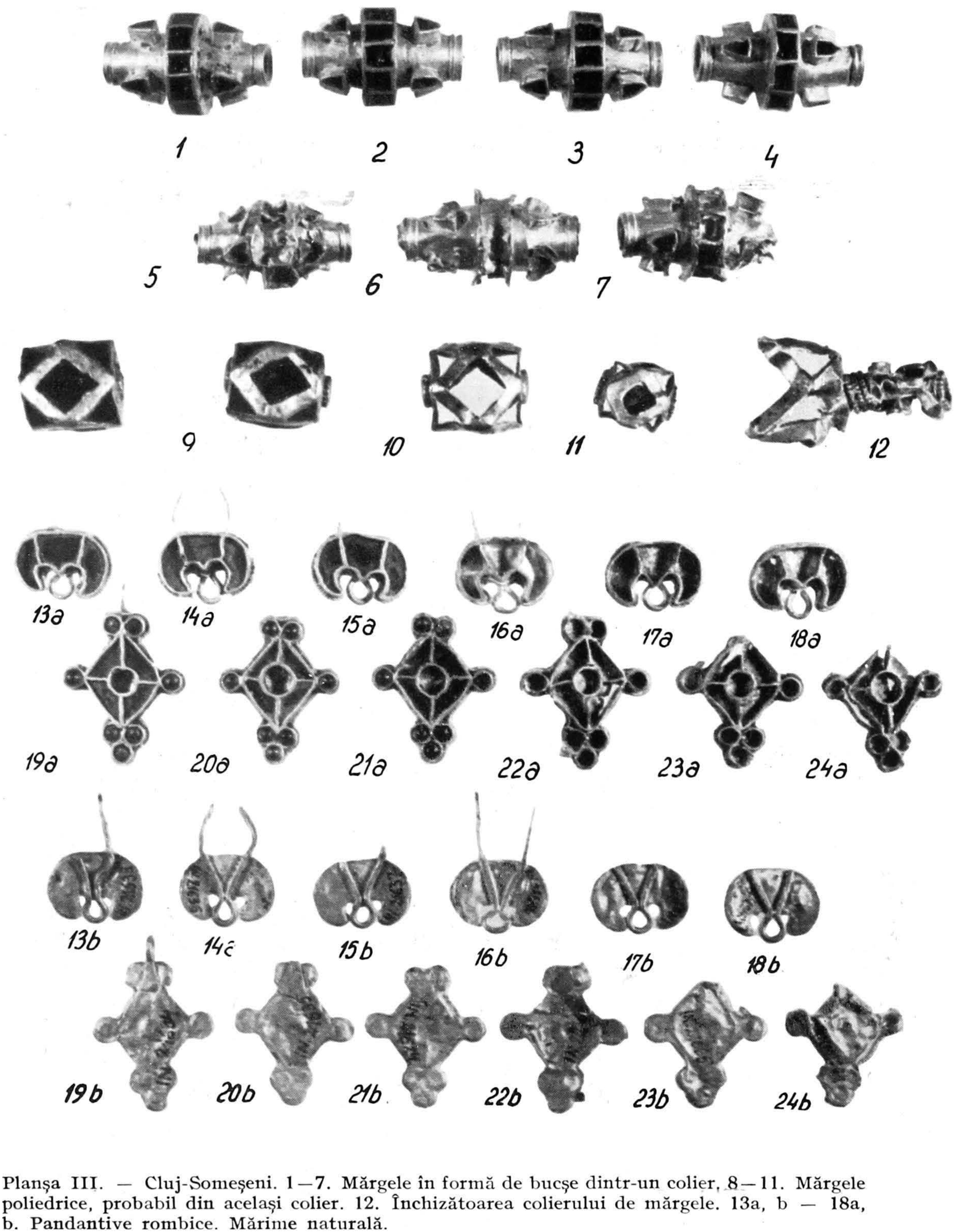

1a

1b

Planşa I. — Cluj-Someşeni. Pectoral. Mărime naturală.

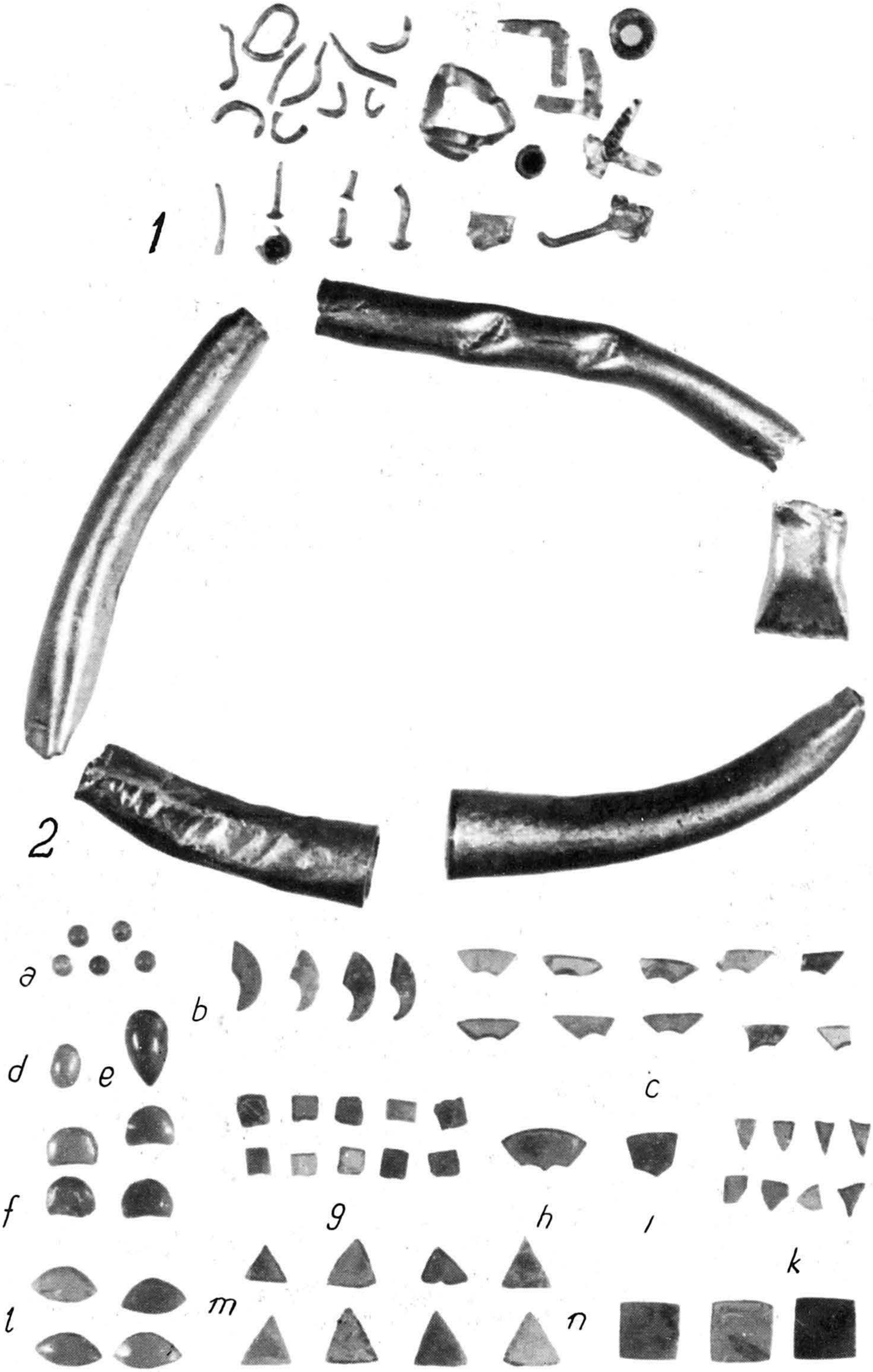
Planșa II. — Cluj-Someșeni. 1—2. Terminațiile lanțului împletit, cu capete de animale, de care era atîrnat pectoralul. 3—4. Catarame de centură. Mărime naturală.

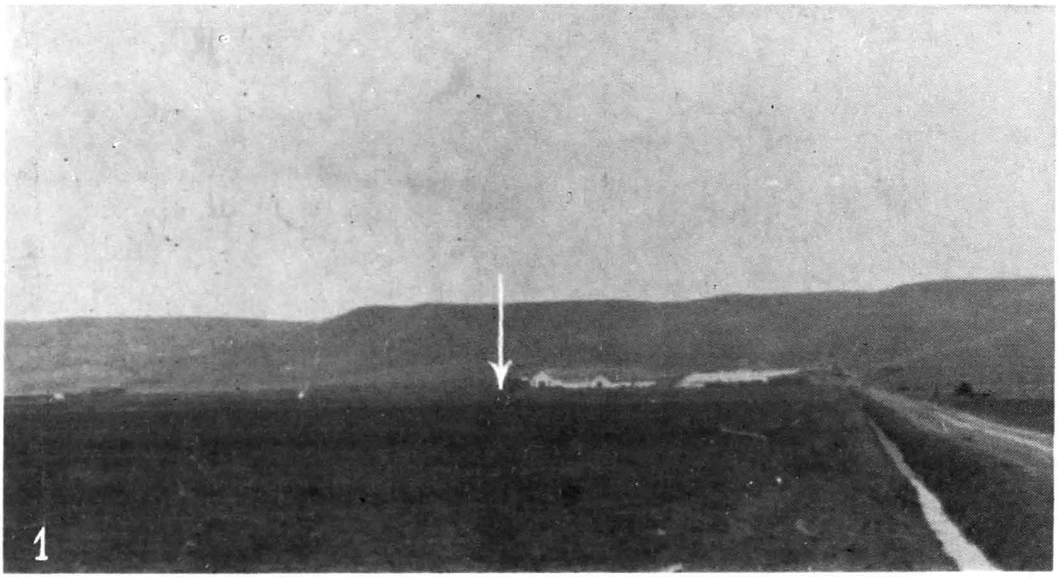
Planşa III. — Cluj-Someşeni. 1—7. Mărgele în formă de bucşe dintr-un colier, 8—11. Mărgele poliedrice, probabil din acelaşi colier. 12. Închizătoarea colierului de mărgele. 13a, b — 18a, b. Pandantive rombice. Mărime naturală.

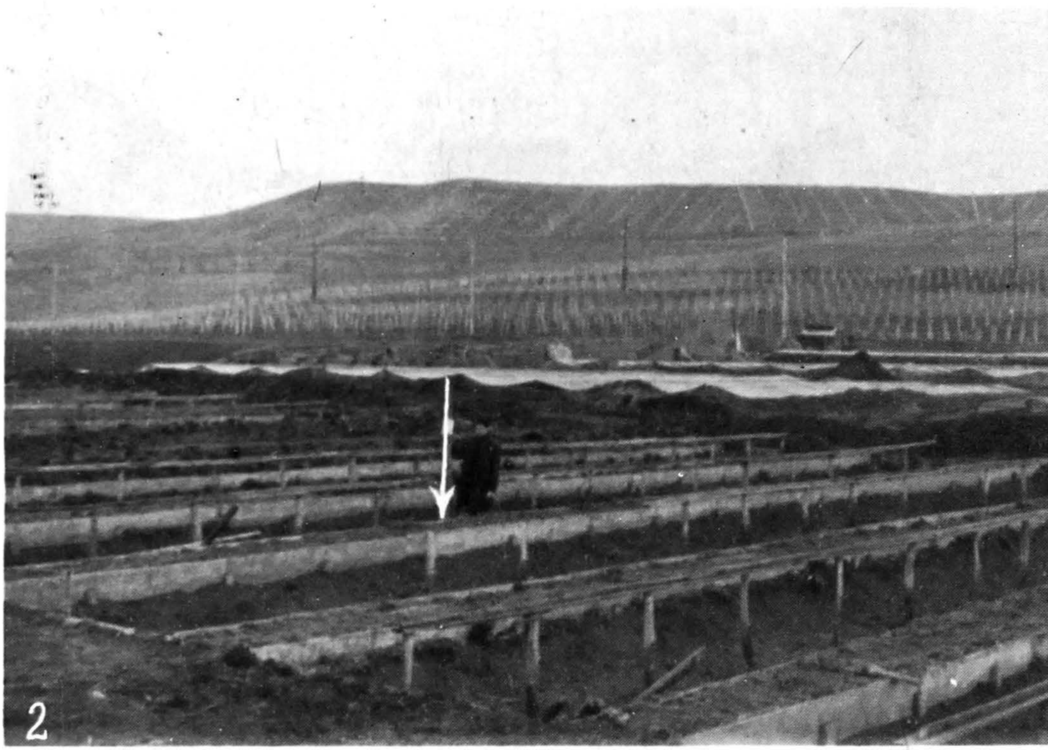

Planşa IV. — Cluj-Someşeni. 1a, b — 3a, b. Inele cu placă romboidală. 4a—4c. Inel cu gemă de argint. 5—10. Fragmente din terminaţiile unei brăţări cu protome de animale. 11—16. Fragmente dintr-o brăţară făcută din bară masivă. Mărime naturală.

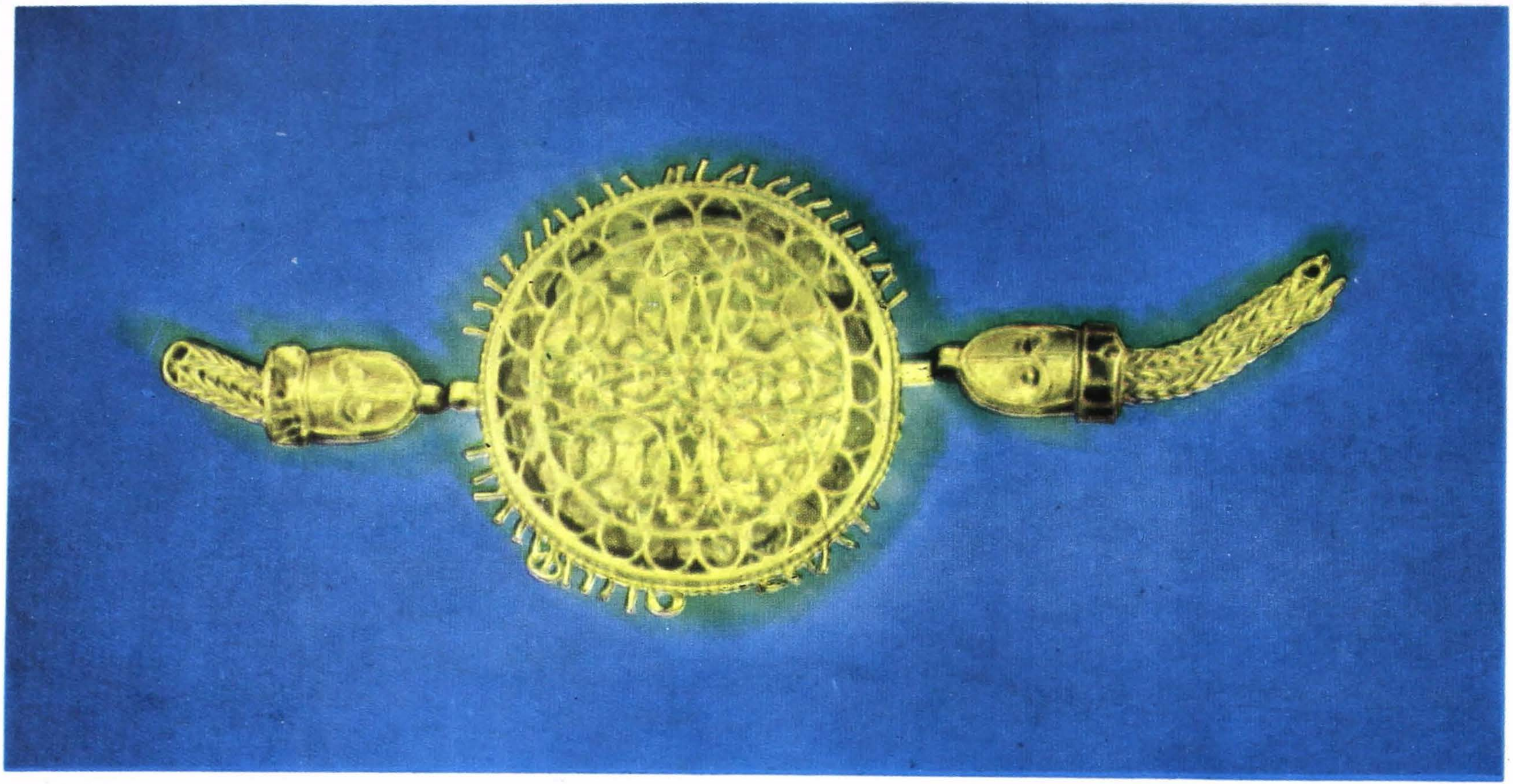

Planşa V. — Cluj-Someşeni. 1. Nituri şi sfărîmături din diferite piese. 2. Fragmente dintr-o brăţară cu capetele îngroşate, goală pe dinăuntru. 3. Almandine de diverse forme, desprinse din celulele unor piese. Mărime naturală.

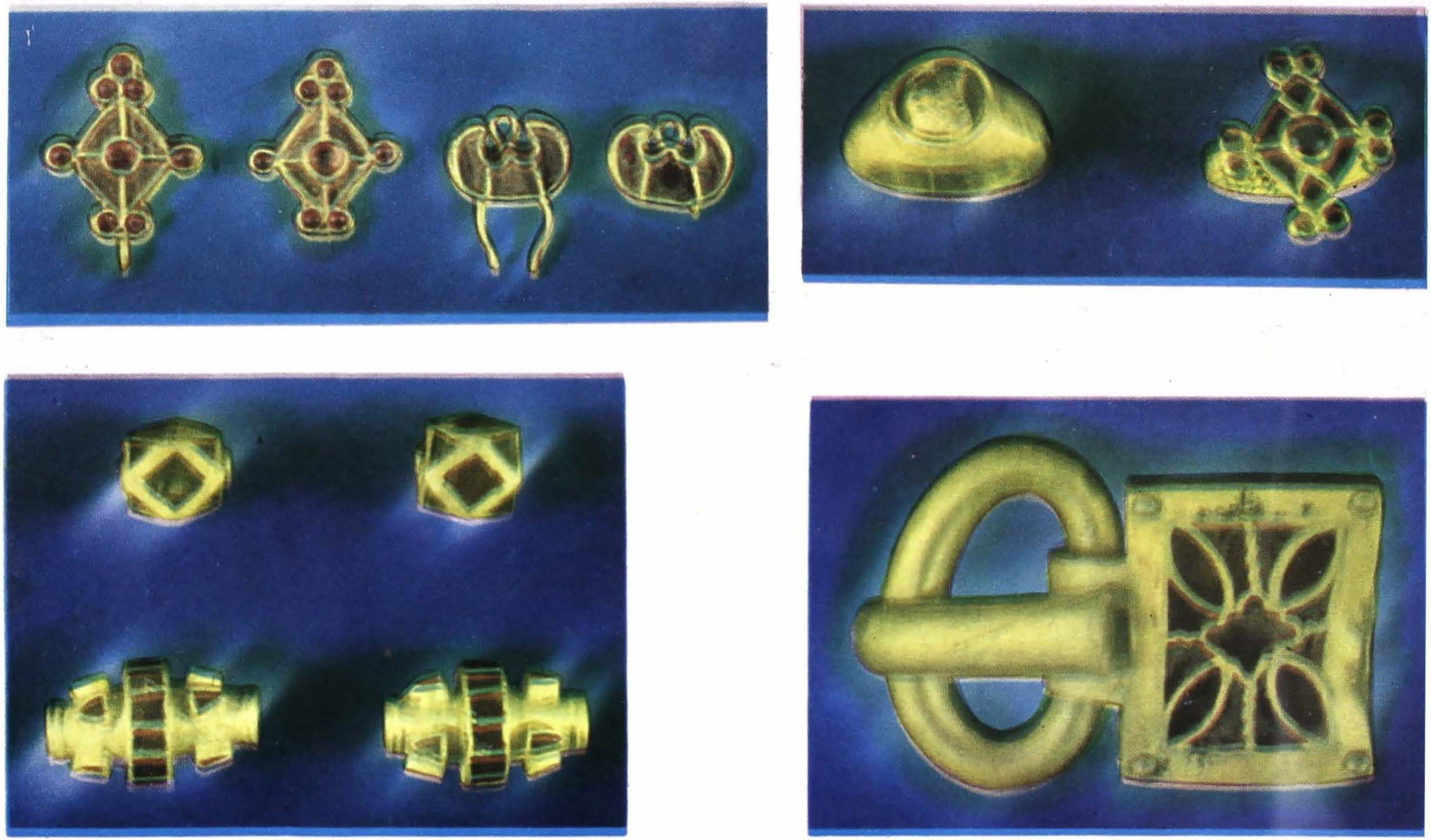

Planşa VI. — 1. Vedere a locului unde s-a descoperit tezaurul de aur de la Cluj. 2. Punctul în care s-a găsit tezaurul.

Planşa VII. — Cluj-Someşeni. Pectoralul cu capetele de animale de la lanţul de atîrnare.

Planşa VIII. — Cluj-Someşeni. 1. Pandantive. 2. Inele. 3. Mărgele. 4. Cataramă de centură

(Israel)[12] şi o piesă din Siria, aflătoare în colecţia Kofler — Truniger[13]. Rămîne deschisă problema, dacă aceste analogii indică regiunea de proveniență a motivului sau dacă în ambele cazuri — în Transilvania şi pe coasta răsăriteană a Mării Mediterane — este vorba de fenomene periferice, iar centrul însuşi de provenienţă nu se poate sesiza, deoarece ritul şi ritualul funerar lipsit de inventar al populaţiei mediteraneene a avut ca urmare selecţionarea unilaterală a materialelor cunoscute acum[14]. Ornamentul celor patru cercuri încadrate cu romburi, cercuri plasate între braţele crucii, reapare pe banda exterioară a medalionului de la Olbia[15] şi constituie încă o trăsătură comună a celor două complexe. Lanţurile pectorale bizantine au fost studiate recent în legătură cu descoperirea de la Višnjica de lîngă Belgrad[16], unde de acelaşi lanţ sînt fixate o cruce şi un medalion ornamentat cu pelte[17]. Odată cu apariţia obiceiului (în perioada bizantină) de a purta cruci pe piept, se poate presupune că ambele categorii de podoabe pectorale (cruci şi discuri ornamentate cu pelte) s-au contopit, avînd drept rezultat motivul feţei pectoralului de la Cluj. De obicei, pe discurile ornamentale erau aşezate patru pelte, care, prin poziţia lor, indicau conturul unei cruci. Aceasta a devenit apoi pe pectoralul de la Cluj ornamentul principal cu caracter creştin. Cercurile dintre braţe ar putea să reprezinte în acest caz resturile transformate ale volutelor peltelor. Îmbrăcarea spatelui cu folii de aur ornamentate în tehnica „au repoussé" este frecventă la bijuterii bizantine, cu precădere la cele din secolul al V-lea, cu un oarecare interval de timp înainte şi după acest veac[18]. În genere, ca ornament se folosesc la foliile de aur palmete presate. Între pectoralul de la Cluj şi fibulele discoidale ale francilor şi alamanilor există apoi legături directe, care atestă, şi pentru această categorie de podoabe, influenţele dunărene care iradiază în secolul al V-lea spre vest.

Pandantivele rombice şi semilunare făceau parte, probabil, dintr-un colier, a cărui înfăţişare se pare că este redată de piesele similare de la Untersiebenbrunn[19] şi Bakodpuszta[20]. Ornamentul pandantivelor rom-

[12] K. Böhner, în *Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte*, IX, 1967—1968, p. 129, fig. 2/2.

[13] Informaţie primită de la J. Werner (München).

[14] J. Werner, în *Helvetia Antiqua. Festschrift E. Vogt*, Zürich, 1966, p. 288.

[15] Cf. supra, nota 5 .

[16] M. Tatić-Durić, în *ZborNM*, IV, 1964, p. 185—195.

[17] *Ibidem*, pl. I şi urm. Mai trebuie adăugată aici şi placa unui colier din Reggio Emilia (M. Degani, *Il tesoro romano barbarico di Reggio Emilia*, Firenze, 1959, p. 58, pl. XVIII).

[18] De pildă, „Constantinopol" (M. C. Ross, *op. cit.*, pl. XVII/10), Olbia (*ibidem*, pl. LXXX), Ravenna (H. Rupp, *Die Herkunft der Zelleneinlage und die Almandin-Scheibenfibeln im Rheinland*, Bonn [1937], pl. XIII/6—7), sudul Rusiei (M. Ebert în *PZ*,I, 1909, p. 76, fig. 8b), Varna (D. P. Dimitrov, în *Archeologija*, V, 1963, 2, p. 37, fig. 4 şi p. 39, fig. 8 b), loc de descoperire necunoscut (R. Zahn, *Sammlung Baurat Schiller*, Berlin, [1929], pl. LX/113).

[19] W. Kubitschek, *JA*, V, 1911, p. 32 şi urm., pl. I/4; R. Noll, *Vom Altertum zum Mittelalter*, Wien, 1958, p. 65—68, fig. 43.

[20] J. Hampel, *op. cit.* pl. II/1 şi III/1; N. Fettich, în *ArchHung*, XXXI, 1951, pl. XV/3,4; XVII/1; XVIII/1.

bice (pl. III/19 a — 24 a, 19 b — 24 b) reapare şi pe plăcile ornamentale ale celor trei inele, cu care ele, de altfel, formaseră o garnitură unitară. Motivul romboidal se întîlneşte pe frecventele fibule rombice din secolul al VI-lea [21]. Pandantive semilunare sînt folosite de asemenea la unul dintre colierele de la Bakodpuszta şi într-un singur exemplar, prevăzut cu un ic median, în mormîntul de la Gáva [22].

Mărgelele în formă de bucşe şi cele poliedrice (pl. III/1 — 12) făceau şi ele parte dintr-un colier, pe care erau aşezate, probabil, în alternanţă. Mărgelele cu formă de bucşe sînt relativ rare; apar, totuşi, de două ori atestate în inventare funerare bine datate în secolul al V-lea [23], constituind astfel un element sigur pentru încadrarea cronologică mai strînsă a tezaurului de la Cluj. Cît priveşte mărgelele poliedrice, ele se întrebuinţează foarte frecvent drept cuburi ornamentale la cercei, dar se întîlnesc mai rar ca mărgele la coliere [24].

De centură era fixată catarama cea mare şi probabil cea mică. Referitor la cataramele din secolul al V-lea, se ştie că ele se caracterizează printr-o placă de fixare dreptunghiulară sau în formă de rinichi, avînd inele colţuroase sau ovale [25]. Din criteriile menţionate rezultă patru posibilităţi în combinarea acestor elemente, din care varianta cu placa dreptunghiulară şi cu inelul oval va deveni tipul caracteristic al cataramelor „gotice". Una dintre cele mai timpurii atestări ale acestei forme este catarama de la Cluj (pl. II/3 a — 3 b) [26], la care însă placa, spre deosebire de exemplarele ulterioare, este încă mai lată decît înaltă, iar limba şi inelul catarameI sînt netede şi neornamentate [27]. Dispunerea în diagonală pe placă

[21] J. Werner, *Katalog der Sammlung Diergardt*, I: *Die Fibeln*, Berlin, 1961, p. 58 şi pl. XXXVII, harta 5 de la p. 173—174.

[22] J. Werner, în *Germania*, XLI, 1963, pl. XLIV/6. Pandantivele semilunare ale epocii migraţiilor din bazinul carpato-dunărean le tratează A. Kralovánszky, în *ArchÉrt*, LXXXVI, 1959, p. 80, pl. XVII/12—19. Un pandantiv de la Záluzí, a cărui suprafaţă este împărţită în trei, ca la pandantivele de la Cluj, la B. Svoboda, *Cechy v době stehování národnu*, Praga, 1965, p. 346 şi pl. LXXXIX/2.

[23] La Gáva (J. Werner, *op. cit.*, pl. XLIV/2—4) şi Měcholupy (H. Preidel, în *IPEK*, XIII—XIV, 1939—1940, pl. LIII/2b; B. Svoboda, *op. cit.*, pl. XXIX/4). Locul de descoperire al celor patru mărgele din colecţia Diergardt (Röm. —Germ. Mus. Köln, nr. inv. D. 143) nu este cunoscut. O mărgea similară din mormîntul de femeie 217 de la Köln, Sf. Severin (*Germania*, XXXVIII, 1960, pl. XXVI/2) este cu ceva mai tîrzie.

[24] Analogii pentru această utilizare, de pildă, la Zmajevo (Ókér) (E. Beninger, *Der westgotisch-alanische Zug nach Mitteleuropa*, Leipzig, 1931, p. 35, fig. 10; pentru datare, cf. J. Werner, în *op. cit.*, p. 368), Olbia (M. C. Ross — P. Verdier, *Arts of the Migration Period in the Walters Art Gallery*, Baltimore, 1961, p. 48—49, nr. 12), „Ungaria" (M. C. Ross, *op. cit.*, pl. LXXVIII/164).

[25] Vezi J. Werner, în *Helvetia Antiqua. Festschrift E. Vogt*, Zürich, 1966, p. 283 şi urm., cu fig. 3.

[26] De catarama cea mare din tezaurul „de la Moigrad" (N. Fettich, în *ArchHung*, XXXII, 1953, pl. XLI/1) se poate ţine seama numai cu anumite rezerve. Îndoieli asupra autenticităţii tezaurului au exprimat şi J. Werner şi W. Holmqvist, care au cercetat recent piesele originale ale tezaurului.

[27] În privinţa inelului şi a limbii cataramei, acest lucru este valabil în egală măsură pentru goţii din Crimeea, pentru gepizi şi pentru vizigoţi (J. Werner, în *Germania*, XLI, 1963, p. 369).

a pietrelor ornamentale apare în secolul al IV-lea, în context roman tîrziu [28], şi se întîlneşte apoi pe cataramele ornamentate cu palmete de la Laa a.d. Taya şi la cea de la Zmajevo (Ókér), [29], precum şi la catarama de la Oradea [30]. Analogia ei cea mai apropiată o constituie catarama din colecţia Castellani [31], aflată într-un mediu ostrogot. În opoziţie cu piesa de la Cluj, cataramele mari din cele două morminte princiare cunoscute acum la Apahida au o placă în formă de rinichi, iar pereţii celulelor prezintă caracteristica îndoitură mediană [32], care lipseşte pe exemplarul din tezaurul de la Cluj.

Pe baza situaţiei din mormîntul de la Blučina [33], se consideră că aceste catarame de mărime mijlocie au fost purtate la încălţăminte. În tezaurul de la Cluj putea să mai existe o cataramă; dar, deoarece şi în mormîntul lui Omharus de la Apahida era numai un singur exemplar, nu ar fi exclus ca atare catarame, folosite numai cîte una, să fi fost purtate nu la picioare, ci tot la centură. De altminteri, piesa de la Cluj (pl. II/4 a — 4 b) seamănă cu catarama cea mică din primul mormînt princiar de la Apahida [34].

Dintre podoabele purtate la braţ s-au păstrat fragmente din două brăţări şi patru inele de deget. Cele cinci fragmente tubulare (pl. V/2) fac parte dintr-o brăţară goală în interior, care avea capetele îngroşate şi astupate cu plăci rotunde. Lungimea totală a fragmentelor este de 22 cm, ceea ce corespunde aproximativ circumferinţei unor asemenea brăţări [35].

Fragmentele în formă de bară masivă (pl. IV/11—16), precum şi cele cu părţi din capetele unor animale (pl. IV/5—10) provin de la o a doua brăţară. Într-o execuţie mai simplă, acest tip există încă la Untersiebenbrunn; dar exemplarele cu ochi şi urechi în relief şi încrustate, ca la Cluj, aparţin unui orizont ceva mai tîrziu [36].

---

28 *Alterthümer unser heidnischen Vorzeit*, IV, 1900, pl. LVII/2.

29 E. Beninger, în *Eiszeit und Urgeschichte*, VI, 1929, pl. XVII/3—4 şi fig. 31; *Der westgotisch-alanische Zug* ..., p. 35, fig. 10.

30 J. Hampel, *op. cit.*, II, 1905, p. 696 şi fig.; III (1905), pl. XLI/1. Piesa se păstrează acum la Baltimore (M. C. Ross — P. Verdier, *op. cit.*, p. 50—51, fig. 13 a).

31 N. Åberg, *Die Goten und Langobarden in Italien*, Uppsala, 1923, p. 8, fig. 11. Cf. şi catarama de la Komarno (J. Hampel, *op. cit.*, pl. XL; A. Alföldi, în *ArchHung*, IX, 1932, p. 28, pl. 32 jos), care, prin buterola din aceeaşi descoperire, poate fi datată — pe baza analogiilor cu piesele corespunzătoare de la Valea lui Mihai şi Blučina (K. Tihelka, în PA, LIV, 1963, p. 473, fig. 5/2) — în a doua jumătate a sec. V. O cataramă asemănătoare cu cea de la Komarno în distr. Kiev, la B. A. Rybakov, în *SA*, XVII, 1953, p. 51, fig. 5/6.

32 J. Werner, în *Kölner Jahrb. f. Vor- und Frühgesch.*, III, 1958, p. 55—61.

33 K. Tihelka, în *op. cit.*, p. 471.

34 J. Hampel, *op. cit.*, pl. XXXVI, N. Fettich, în *ArchHung*, XXXII, 1953, pl. XXIII/7.

35 Despre exemplarele masive ale acestui tip, cf. J. Werner, în *Bayerische Vorgeschichtsblätter*, XXV, 1960, p. 171—172.

36 Untersiebenbrunn (W. Kubitschek, în *op. cit.*, p. 40, pl. II/6—7). Piese mai tîrzii din sec. V: în Ungaria, la Beregszász, după cum se susţine (J. Hampel, *op. cit.*, pl. XLII/5; N. Fettich, în *ArchHung*, XXXI, 1951, p. 195 şi pl. XX/1a — c) şi în colecţia Kárász (J. Hampel, *op. cit.*, pl. XLII/1). Brăţări de acelaşi tip, dar prevăzute cu ţîţîni, sînt atestate în distr. Kiev (B. A. Rybakov, *loc. cit.*), la Bakodpuszta (J. Hampel, *op. cit.*, pl. II/2; N. Fettich, *op. cit.*, pl. XV/1—2, XVI/1—2), şi la Wiesbaden-Schierstein (*Alterthümer unser heidnischen Vorzeit*, IV, pl. XXXV/1).

Cele trei inele (pl. IV/1 a — 3 a, 1 b — 3 b) sînt prevăzute cu o placă ornamentală rombică, avînd același motiv ca pandantivele rombice. Două inele identice există în descoperirea de la Olbia [37], unul la Bakodpuszta [38] și altul la Lörrach (Baden de Sud) [39], găsit într-un mormînt, împreună cu o pereche de fibule ostrogote și alte obiecte.

Vrednic de relevat este faptul că la cel de al patrulea inel gema este de argint. Nu se poate spune cu certitudine, dacă pe capul uman al gemei este redat părul sau o bonetă ori ceva asemănător. În prima ipoteză, părul ar fi legat cu o panglică, iar în partea inferioară pletele ar fi împletite sau așezate în șuvițe cu bucle [40]. Pentru ipoteza capului acoperit pledează cele trei linii vizibile pe obraz, lîngă ureche, care ar putea să marcheze părul ce ieșea de sub o bonetă sau de sub alt acoperămînt al capului [41]. Folosirea unei geme de argint într-un inel de aur este neobișnuită și, în acest sens, s-ar putea menționa posibilitatea că gema fusese tăiată eventual dintr-un vas de argint ornamentat cu figuri [42]. În afară de anumite urme de prelucrare nesigure, pe latura interioară a inelului există unele semne zgîriate (pl. IV/4 c și fig. 3), al căror caracter, eventual runic, rămîne să fie verificat [43].

Se susține că, inițial, în tezaur ar fi fost mai mult de patru inele. Numărul relativ mare de inele în acest tezaur merită să fie subliniat, deoarece fenomenul se repetă la Bakodpuszta și îndeosebi în tezaurul de la Reggio Emilia, unde se aflau 15 inele [44]. Inelele din această ultimă descoperire, purtînd inscripții sau monograme, precum și tipul tîrziu al unei fibule cu capete de ceapă oferă conexiunea cu mormîntul lui Omharus de la Apahida, care, la rîndul lui, se leagă de tezaurul de la Cluj.

Dintre analogiile enumerate, cele de la Bakodpuszta și Olbia sînt cele mai apropiate pentru tezaurul de la Cluj. La Bakodpuszta există, ca la Cluj, coliere împletite prevăzute cu pandantive de diferite forme, un inel cu placa ornamentală de formă romboidală și brățări cu capete de

---

[37] M. C. Ross, *op. cit.*, pl. LXXXI/166, D.

[38] J. Hampel, *op. cit.*, pl. III/5; N. Fettich, în *op. cit.*, pl. XVIII/2.

[39] J. Werner, în *Bayerische Vorgeschichtsblätter*, XXVI, 1961, pl. VI/4; *Helvetia Antiqua* ..., p. 289.

[40] Coafura nu este antică (romană), dar nici germanică. Cf. K. Schumacher — H. Klumbach, *Germanendarstellungen, Kataloge des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz*, Mainz, 1935; P. E. Schramm, *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik*, Stuttgart, I, 1954, p. 124—126, 136—138; R. Delbrueck, în *Bonner Jahrbücher*, CXLIX, 1949, p. 66—81.

[41] Un fel de bonetă cu șuvițe de păr interpuse este reprezentată pe una dintre farfuriile din tezaurul de pe Oxus (O. M. Dalton, *The treasure of the Oxus* [1926], pl. XXXIV—XXXV).

[42] Despre argint tocat, provenit din vase de argint, cf. W. Grünhagen, *Der Schatzfund von Gross Bodungen*, Berlin, 1954, p. 58 și urm. Fragmentele unor farfurii de argint există și la Reggio Emilia (M. Degani, *op. cit.*, pl. XXXI).

[43] Pentru existența unei inscripții incizată intenționat, ar putea să pledeze faptul că ea este plasată într-un loc ascuns, destinată numai purtătorului inelului. Cf. J. Werner, *Das Aufkommen von Bild und Schrift in Nordeuropa*, în *Bayer. Akad. d. Wiss., Phil.—Hist. Klasse, Sitzungsber.*, 1966, fasc. 4, p. 34.

[44] M. Degani, *op. cit.*, p. 59—63 și pl. XXI—XXV.

animale. Olbia și Clujul au ca elemente comune lanțul gros împletit, de care atîrna un pectoral sau un medalion, și, de asemenea, inele cu placa ornamentală rombică. La cele două podoabe pectorale dosul este îmbrăcat cu foițe de aur ornamentate, iar pe față se întîlnesc, ca motiv decorativ comun, cercuri ce încadrează romburi. Complexele de la Cluj, Bakodpuszta și Olbia alcătuiesc astfel un orizont cultural și cronologic unitar, a cărui succesiune de la est spre vest ar putea indica proveniența răsăriteană a acestei grupe și direcția ei de înaintare spre vest. Pe de altă parte, atare linie ar putea marca doar zona periferică de nord, pînă la care se resimt influențele unui centru cultural bizantin, comun. Prin alte elemente se mai pot conexa cu orizontul amintit mormintele princiare de la Apahida și tezaurul de la Reggio Emilia.

Analogiile menționate datează tezaurul de la Cluj, în mod uniform, în secolul al V-lea. Ele sînt atît de numeroase și concludente, încît ar fi de prisos să stăruim asupra unei documentări mai ample. Pentru aprecierea situației istorice, însă, este important a se fixa mai precis datarea tezaurului în cadrul acestui secol. Jaloanele de orientare cele mai sigure le oferă în această privință tipul tîrziu al fibulelor cu disc și grupa bogatelor morminte de femei aflate în cîmpia Tisei. În mormintele de la Bakodpuszta se găsește o fibulă tîrzie cu nervuri laterale turnate, fixate separat pe disc, cu arcul turnat aparte și ornamentat cu almandine [45]. Acest tip de fibulă se datează în perioada cuprinsă între prăbușirea imperiului lui Attila și plecarea ostrogoților în Italia [46]. Ținînd seama de relațiile strînse ale tezaurului nostru cu inventarele funerare de la Bakodpuszta, fibula amintită datează și descoperirea de la Cluj în același interval de timp. Mărgelele, rare, în formă de bucșe stabilesc din nou, prin mormîntul de la Gáva, legătura cu același orizont al fibulelor tîrzii cu disc și, în plus, cu mormintele bogate din cîmpia Tisei, care se plasează cronologic în aceeași perioadă [47]. Tezaurul de la Cluj, așadar, trebuie datat în al treilea sfert al secolului al V-lea. El se leagă și de cele două morminte princiare de la Apahida, care sînt contemporane cu mormîntul lui Childeric, al cărui inventar a fost lucrat curînd după 450 e.n. [48]. Toate raționamentele privind datarea tezaurului converg deci, în mod unitar, spre deceniile zbuciumate de după moartea lui Attila, caracterizate prin luptele triburilor germanice împotriva fiilor și moștenitorilor acestuia,

---

45 J. Hampel, *op. cit.*, pl. I/1; N. Fettich, *op cit.*, pl. XIX/3.

46 J. Werner, în *SlovArch*, VII, 1959, p. 424.

47 J. Werner, în *Germania*, XLI, 1963, p. 368. Inventarul funerar de la Měcholupy, conținînd de asemenea o mărgea în formă de bucșe, confirmă datarea pe la sau după anul 450 (H. Preidel, în *op. cit.*, p. 113).

48 Confecționarea lui este datată de K. Böhner (*Die fränkischen Altertümer des Trierer Landes*, Berlin, 1958, p. 25) la începutul fazei a doua (din clasificarea sa), care durează aproximativ de la 450 la 525.

precum şi prin luptele neamurilor germanice între ele, îndeosebi cele dintre ostrogoţi şi gepizi [49].

În această vreme, o prinţesă de origine germanică şi în acelaşi timp creştină, şi-a îngropat podoabele de aur în apropierea Clujului actual. Simbolurile creştine alcătuiesc încă o trăsătură comună cu primul mormînt princiar de la Apahida, unde cele trei inele sînt de asemenea prevăzute cu cruci [50]. Împreună cu ambele morminte princiare, tezaurul nostru indică între Cluj şi Apahida un centru de stăpînire germanic, destrămat sau abia închegat în deceniile de după prăbuşirea imperiului hunic.

Pînă în prezent, mormîntul lui Omharus a fost atribuit în general gepizilor, fiind considerat ca cea mai timpurie dovadă despre pătrunderea lor în Transilvania [51]. Prin urmare, tezaurul de la Cluj ar trebui să fie de asemenea gepid. La atare atribuire nu se ţine însă îndeajuns seama de rolul şi de importanţa ostrogoţilor în perioada premergătoare aşezării lor în Pannonia. Cele două tezaure de la Şimleul Silvaniei (jud. Sălaj), localitate situată la circa 80 km (în linie dreaptă) spre nord-vest de Cluj, deşi sînt cu ceva mai vechi, datează totuşi din secolul al V-lea şi atestă un alt centru de stăpînire germanic, probabil ostrogot, dar nicidecum gepid. Acelaşi lucru se poate spune şi despre tezaurul de la Pietroasa (jud. Buzău), a cărui datare va trebui eventual corectată şi mutată în timpul lui Attila, iar ascunderea lui se pare că este necesar să fie pusă abia în timpul tulburărilor de după moartea marelui rege [52]. De asemenea, ar trebui să se reflecteze şi asupra localizării sediilor ostrogoţilor în timpul dominaţiei hunice şi dacă ei s-au aşezat mai tîrziu, *în mase compacte*, în Pannonia.

Pentru interpretarea istorică şi etnică a tezaurului de la Cluj şi a centrului de stăpînire est-germanic în valea Someşului Mic, se pune deci întrebarea, dacă acest tezaur era *încă* ostrogot sau chiar gepid. O rezolvare sigură nu se poate da deocamdată; dar trebuie să se ţină seama de posibilitatea punerii tezaurului pe seama ostrogoţilor sau chiar să se prefere *atare* soluţie [53]. Problema rămîne să fie discutată mai amplu, cînd se va publica al doilea mormînt princiar de la Apahida.

K. HOREDT

[49] Cu privire la aceste evenimente, cf. A. Alföldi, *Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien*, Berlin — Leipzig, II, 1926, p. 97—104; W. Ensslin, în *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, VI, 1927—1928, p. 146—159; L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Die Ostgermanen*, München, 1934, p. 257—277.

[50] Referitor la inelele de la Apahida, cf. şi J. Werner, în *Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte*, IX, 1967—1968, p. 120—123.

[51] K. Horedt, *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*, Bucureşti, 1958, p. 81—82.

[52] K. Horedt, în *ActaMN*, VI, 1969, p. 549—551.

[53] În acest caz, doar mormintele de pe malul *drept* al Someşului Mic, situate faţă în faţă cu locul de găsire a tezaurului (fig. 1/4), ar mai aparţine eventual gepizilor (cf. Horedt, *Untersuch.*, p. 75—77).

EIN VÖLKERWANDERUNGSZEITLICHER SCHATZFUND AUS CLUJ — SOMEȘENI

Die deutsche Fassung des vorliegenden Aufsatzes erscheint gleichzeitig in der Zeitschrift *Germania*, 1970.